

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА

УДК 347.45/.47

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.2.1>

НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Біленко Маріанна Сергіївна,

кандидат юридичних наук,

в.о. ученого секретаря

Київського регіонального центру

Національної академії правових наук України

У статті розглядається нормотворча діяльність у банківській сфері в умовах воєнного стану. Зазначено, що правове регулювання діяльності банків – це важлива функція держави, яку вона виконує з метою забезпечення стабільності банківської системи. Банківська система в Україні має дворівневу структуру, де верхнім рівнем є Національний банк України, що є головним банківським інститутом та управляє всією грошово-кредитною системою, а нижнім рівнем є всі інші банки. Сьогодні банківське законодавство є досить заплутаним і таким, що не зовсім різниться логікою власної побудови. Зауважено, що, незважаючи на введення воєнного стану на території України, банківська система країни продовжує працювати, банки продовжують забезпечувати платежі населення та бізнесу, але з урахуванням деяких тимчасових обмежень.

У період дії воєнного стану в Україні прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання важливих сфер суспільних відносин та забезпечення їх стабільності для належної роботи банківської системи в надскладних умовах. Проаналізовано низку основних антикризових рішень регулятора, які ґрунтуються на захисті інтересів клієнтів банків, вкладників, бізнес-клієнтів щодо збереження доступу до власних та кредитних коштів, платежів і переказів. Постанова правління Національного банку України № 18 від 24 лютого 2022 року «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» є основним регулятором у банківській сфері, яка забезпечує надійність та стабільність функціонування банківської системи. Приділена увага розгляду рішення Національного банку про відкликання банківської ліцензії та ліквідації банків, що перебувають під контролем Російської Федерації. Проаналізовано врегулювання діяльності кредитних спілок.

У період воєнного стану змінено низку правил роботи банків та небанківських фінансових установ, зокрема тих, що надають послуги з кредитування. Визначено особливості нормотворчої діяльності у сфері гарантування вкладів фізичних осіб в умовах воєнного стану в Україні. Зроблено висновок та надано пропозиції щодо системної роботи та вдосконалення правового регулювання у відповідній сфері правовідносин.

Ключові слова: нормотворчість, послуга, правове регулювання, фінансові послуги, банк, банківська система, банківські послуги, гарантування вкладів фізичних осіб, банківська установа, воєнний стан.

Bilenko Marianna. Legislative innovations in the banking sector in martial law

The article deals with rule-making activity in the banking sphere under martial law. It is noted that the legal regulation of the activity of banks is an important function of the state, carried out in order to ensure the stability of the banking system. The banking system in Ukraine has a two-tier structure where the upper level is the National Bank of Ukraine, which is the main banking institution and manages the whole monetary system, and the lower level is all other banks.

Today the banking legislation is quite confusing and not entirely different in the logic of its own construction. It is noted that despite the imposition of martial law on the territory of Ukraine, the banking system of the country continues to work, the banks continue to provide payments to the population and businesses, but subject to some temporary restrictions.

During the period of martial law in Ukraine, a number of normative-legal acts were adopted, aimed at regulating important spheres of social relations and ensuring their stability for proper operation of the banking system in the supercomplicated conditions. The main anti-crisis decisions of the regulator, based on protection of interests of bank clients, depositors, business clients on preservation of access to own and credit funds, payments and transfers are analyzed. The Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine No. 18 dated February 24, 2022 "On the Work of the Banking System During Martial Law" is the main regulator in the banking sphere, which ensures reliability and stability of the functioning of the banking system. Consideration is given to the decision of the National Bank to revoke the banking license and liquidation of banks under the control of the Russian Federation. The regulation of credit unions' activities is analyzed.

During the martial law period, a number of rules for the operation of banks and non-bank financial institutions, including those providing lending services, were changed. The peculiarities of rule-making activity in the sphere of providing deposits of physical persons under martial law in Ukraine were determined. A conclusion is made and proposals for systematic work and improvement of legal regulation in the sphere of legal relations are given.

Key words: rule-making, service, legal regulation, financial services, bank, banking system, banking services, guaranteeing deposits of individuals, banking institution, martial law.

1 вересня 2017 року після тривалого процесу ратифікації набула чинності Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка стала найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України. Вона заклала фундамент нового формату відносин між Україною та ЄС на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції. Цю угоду також можна вважати «дороговицею для внутрішніх реформ в Україні». Відповідно до Угоди про асоціацію Україна зобов'язалася наближувати чинне законодавство до законодавства ЄС з метою адаптації регулювання фінансових послуг до потреб відкритої ринкової економіки, забезпечувати належний захист інвесторів та інших споживачів фінансових послуг, а також забезпечувати належний та ефективний нагляд. Відповідальними органами в Україні визначено: Національний банк України; Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг; Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку та Міністерство фінансів України. Тобто слід констатувати той факт, що інтеграція української банківської сфери в європейську систему можлива лише за умови відповідності критеріям і стандартам ЄС.

Правове регулювання діяльності банків – це важлива функція держави, яку вона виконує з метою забезпечення стабільності банківської системи. На сьогодні банківське законодавство є досить заплу-

таним і таким, що не зовсім різниться логікою власної побудови. Зокрема, правові норми, котрі регламентують банківську діяльність, хаотично «розпорошені» по досить значному масиву нормативно-правових актів, що сильно перешкоджає їх практичній реалізації, а іноді навіть унеможлиблює її [1].

Слід відмітити, що банківська система в Україні має дворівневу структуру, де верхнім рівнем є Національний банк України, що є головним банківським інститутом та управляє всією грошово-кредитною системою, а нижнім рівнем є всі інші банки. На даний час українська дворівнева система не може повністю відповідати класичній дворівневій системі, утвореній у більшості розвинутих країн, оскільки процес еволюційного становлення банківської системи такого типу досить тривалий, а в Україні він почався не так давно [2].

Вночі 24 лютого Російська Федерація відкрито розпочала повномасштабну війну проти України, що стало підставою введення на всій території України воєнного стану відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ «Про введення воєнного стану в Україні» [3], затвердженого Верховною Радою України, який наразі продовжено до 25 травня 2022 року.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року (в редакції від

27 квітня 2022 року) [4] воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Незважаючи на введення воєнного стану на території України, банківська система країни продовжує працювати, але з урахуванням деяких тимчасових обмежень. Перш за все, банки продовжують забезпечувати платежі населення та бізнесу. Вклади клієнтів та заощадження зберігаються на рахунках у банках, які установи використовують для продовження кредитування. Банківська система була частково підготовлена до цієї ситуації – пандемія COVID-19, коли були розроблені чіткі інструкції, не дозволила ринку опинитися беззбройними. Банківська система, попри все, залишається стабільною та ліквідною.

У період дії воєнного стану в Україні прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання важливих сфер суспільних відносин та забезпечення їх стабільності для належної роботи банківської системи у надскладних умовах. Зупинимось на основних антикризових рішеннях регулятора, перш за все тих, які ґрунтуються на захисті інтересів клієнтів банків, вкладників щодо збереження доступу до власних та кредитних коштів, платежів і переказів.

Так, Правлінням Національного банку України прийнято Постанову № 18 від 24 лютого 2022 року «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» (в редакції від 10.05.2022) [5] з метою забезпечення

надійності та стабільності функціонування банківської системи. Слід відразу відмітити що в період з 24 лютого по 10 травня ця постанова налічує 18 внесених змін.

У відповідності з наведеною вище постановою банки забезпечують роботу відділень в безперебійному режимі в умовах відсутності загрози життю та здоров'ю населення; забезпечується доступ до сейфових скриньок в безперебійному режимі; безготівкові розрахунки здійснюються без обмежень; банкомати підкріплюються готівкою без обмежень.

Відповідна постанова також передбачає введення *тимчасових обмежень* з 24 лютого 2022 року, а саме: призупиняє роботу валютного ринку України, крім операцій з продажу іноземної валюти клієнтами; фіксує офіційний курс; встановлено певні обмеження зняття готівки з рахунку клієнта; встановлено заборону видачі готівкових коштів з рахунків клієнтів в іноземній валюті, з деякими винятками; уведено мораторій на здійснення транскордонних валютних платежів; зупинено здійснення обслуговуючими банками видаткових операцій за рахунками резидентів держави, що здійснила збройну агресію проти України; банки – емітенти електронних грошей призупинили здійснення випуску електронних грошей, поповнення електронних гаманців електронними грошима, розповсюдження електронних грошей. Протягом дії воєнного стану інші нормативно-правові акти Національного банку України діють у частині, що не суперечить цій постанові.

Також слід відмітити, що Національним банком було ухвалено рішення відкликати банківську ліцензію та ліквідувати банки, що перебувають під контролем Російської Федерації: Акціонерне товариство «Міжнародний Резервний Банк» [6] та Публічне акціонерне товариство «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк» [7]. Право приймати такі рішення Правлінню Національного банку надає постанова від 24 лютого 2022 року № 19 «Про особливості припинення діяльності банків в умовах воєнного стану» [8].

Також Національний банк врегулював діяльність кредитних спілок. Зміни в роботі кредитних спілок були затверджені постановою Правління Національного банку

України від 26 лютого 2022 року № 24 «Про врегулювання діяльності фінансових установ» [9].

Врегулювано діяльність учасників ринку небанківських фінансових послуг, небанківських фінансових груп, платіжного ринку, колекторських компаній та юридичних осіб, які отримали ліцензію на надання банкам послуг з інкасації. Зазначені нововведення запроваджені постановою Правління Національного банку України від 06 березня 2022 року № 39 «Про врегулювання діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг, небанківських фінансових груп, учасників платіжного ринку, колекторських компаній та юридичних осіб, які отримали ліцензію на надання банкам послуг з інкасації» [10]. Одночасно постановою запроваджується низка обмежень для зазначених учасників ринку з метою мінімізації нових ризиків, що виникли внаслідок початку військової агресії. Незважаючи на дію воєнного стану, учасники ринку небанківських фінансових послуг зобов'язані виконувати свої зобов'язання перед клієнтами.

Національний банк врегулював питання щодо використання банками України хмарних послуг у своїй діяльності. Так, банки отримали можливість надавати банківські послуги, а також здійснювати процесинг за операціями із застосуванням електронних платіжних засобів, зокрема платіжних карток, використовуючи хмарні сервіси, що надаються з використанням обладнання, розміщеного на території держав Європейського Союзу, Великої Британії, Сполучених Штатів Америки та Канади. Ця норма діятиме на період воєнного стану та впродовж двох років після його скасування. Таке регулювання зберігається на період дії воєнного стану та протягом двох років після скасування воєнного стану. Відповідні норми містить постанова Правління Національного банку України від 08 березня 2022 року № 42 «Про використання банками хмарних послуг в умовах воєнного стану в Україні» [11].

Ухвалений Закон України № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [12]. Закон змінює низку правил роботи банків та небанківських

фінансових установ, зокрема тих, що надають послуги з кредитування. Передбачено, що на час дії воєнного стану та в тридцяти денний строк після дня його припинення або скасування споживач не буде нести відповідальності перед кредитором у разі прострочення виконання зобов'язань за споживчим кредитом. Крім того, в разі допущення такого прострочення споживач звільняється, зокрема, від обов'язку сплати кредитодавцю неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) споживачем зобов'язань за таким договором.

1 квітня 2022 р. Верховною Радою був прийнятий Закон України № 2180-IX «Про внесення змін до деяких Законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб». Закон стосується вкладів лише фізичних осіб та фізичних осіб-підприємців та не стосується вкладів юридичних осіб. Закон спрямований на захист прав вкладників банків, які протягом воєнного стану та 3 місяців після його припинення або скасування будуть визнані неплатоспроможними. Він містить норми, які передбачають повне відшкодування вкладів фізичних осіб за рахунок коштів Фонду на період дії воєнного стану в Україні та впродовж 3 місяців з дня його закінчення або скасування. Після спливу 3 місяців із дня закінчення або скасування воєнного стану гранична сума відшкодування коштів за вкладами фізичних осіб у банку (незалежно від кількості вкладів у цьому банку) буде збільшена до 600 тис. грн, що втричі перевищуватиме поточний розмір гарантування [13].

Не будуть відшкодовуватися ні в повному, ні в частковому обсязі кошти: що передані банку в довірче управління, за ощадними та депозитними сертифікатами банків; розміщені на вклад у банку особою, яка пов'язана з банком або була такою протягом року до дня прийняття Національним банком України рішення про його віднесення до категорії неплатоспроможних; розміщені на вклад власником істотної участі банку; за вкладами, за якими вкладники на індивідуальній основі отримують від банку проценти за договорами, укладеними на умовах, що

не є поточними ринковими умовами відповідно до ст. 52 Закону «Про банки і банківську діяльність», або мають інші фінансові привілеї від банку; за вкладом, що використовується вкладником як засіб забезпечення виконання іншого зобов'язання перед цим банком, у повному обсязі вкладу до дня виконання зобов'язань; за вкладами у банківських металах.

Збройна агресія реалізувала можливість дистанційної виплати гарантованого відшкодування Фондом. На період дії воєнного стану банки-агенти мають можливість виплачувати гарантоване відшкодування вкладникам віддалено, без відвідування ними відділень банків.

Станом на 01.04.2022 р. в реєстрі учасників Фонду нараховувалося 69 діючих банків. Щодо неплатоспроможних банків також є інформація на початок травня 2022 року: на цей час тривала ліквідація 49 неплатоспроможних банків, а ліквідацію 51 банку Фондом було завершено. Статистика вкотре підтверджує актуальність

зараз питання щодо отримання коштів фізичних осіб з рахунків неплатоспроможних банків та тих, що ліквідуються.

Проаналізувавши основне нормативно-правове забезпечення банківської діяльності в умовах воєнного стану, можемо зробити висновок, що на банківське законодавство покладено правове забезпечення захисту законних інтересів вкладників та інших клієнтів банків, захист фінансово-кредитних установ та водночас закладення механізмів гнучкого реагування на зміну ситуації в країні. Виконанню цього складного завдання сприяє швидка адаптація до умов воєнного стану та перебігу подій відносно зон бойових дій та окупованих територій.

Тому з впевненістю можна стверджувати, що українська банківська система станом на 20 травня 2022 року витримала ворожу агресію, тримається і продовжує працювати, забезпечуючи стабільність фінансової системи та гарантування вкладів громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кирилюк Д.К. До питання необхідності розробки та прийняття Банківського кодексу в Україні. *Юридичний журнал*. 2016. № 12. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2484> (дата звернення: 19.05.2022).
2. Савенко Т.В. Структура елементів банківської системи та їх взаємозв'язок. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 24. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2011/6.pdf.
3. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 19.05.2022).
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 19.05.2022).
5. Постанова Правління Національного банку України від 24.02.2022 р. № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22/conv#n2> (дата звернення: 19.05.2022).
6. Рішення Правління Національного банку України «Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію Публічного акціонерного товариства «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк». URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_25022022_90_rsh_bt. (дата звернення: 19.05.2022).
7. Рішення Правління Національного банку України «Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію Акціонерного товариства «Міжнародний Резервний Банк». URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_25022022_91_rsh_bt (дата звернення: 19.05.2022).
8. Постанова від 24 лютого 2022 року № 19 «Про особливості припинення діяльності банків в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0019500-22#Text> (дата звернення: 19.05.2022).
9. Постановою Правління Національного банку України від 26 лютого 2022 року № 24 «Про врегулювання діяльності фінансових установ». URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_26022022_24 (дата звернення: 19.05.2022).
10. Постанова Правління Національного банку України від 06 березня 2022 року № 39 «Про врегулювання діяльності учасників ринку небанківських фінансових послуг, небанків-

ських фінансових груп, учасників платіжного ринку, колекторських компаній та юридичних осіб, які отримали ліцензію на надання банкам послуг з інкасації». URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_06032022_39 (дата звернення: 19.05.2022).

11. Постанова Правління Національного банку України від 08 березня 2022 року № 42 «Про використання банками хмарних послуг в умовах воєнного стану в Україні». URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_06032022_39 (дата звернення: 19.05.2022).

12. Закону України від 15 березня 2022 року № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 19.05.2022).

13. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 01 квітня 2022 року № 2180-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2180-20#Text> (дата звернення: 19.05.2022).